

HEMLÖSHETEN I SVERIGE

Antalet människor som lever i hemlöshet har ökat kraftigt. Från cirka 8 000 år 1999 till 34 000 år 2011. Socialstyrelsens senaste kartläggning gjordes under en vecka i april 2017. Den visar på en hemlöshet på 33 250 personer, men forskare och ideella organisationer hävdar att mätningen inte är heltäckande. Det handlar om ett långt större antal människor som lever i hemlöshet.

Socialstyrelsen hade inte i uppdrag att kartlägga alla personer utan bostad, istället handlade det om att få en bild av hur många som befann sig i akut bostadslöshet, eller som hade stora problem för att de saknade en stadigvarande bostad – ofta i kombination med andra problem (som missbruk, psykisk ohälsa, arbetslöshet och dålig ekonomi).

Uppgiftslämnare var anställda i kommunernas socialtjänst, ideella organisationer som arbetar med hemlöshet, Kriminalvården och statens institutionsstyrelse. De svarade på frågor om de personer som de kände till under en aprilvecka 2017.

Det finns stora problem med att kartlägga hemlöshet. Det finns stora mörkertal. Personer som inte var kända hos de tillfrågade verksamheterna hamnar så klart utanför. Man räknade bara de vuxna, när det gäller barn så finns bara grova uppskattningar om hur många som är berörda.

Socialstyrelsen pekar själv i sin rapport också på att ganska många kommuner och organisationer 2017 valde att inte delta i kartläggningen, på grund av bland annat personalbrist, omorganisation och hög arbetsbelastning.

EU-medborgare från Rumänien och Bulgarien som vistas i Sverige tillfälligt ingår inte i den här kartläggningen, och de är av flera skäl svåra att kartlägga. Socialstyrelsen uppskattar att det våren 2017 handlade om "flera tusen".

Fyra sätt att vara hemlös

Socialstyrelsen rapport slår fast att "kartläggningen visar att många personer i hemlöshet har problem med sin hälsa och sitt välbefinnande" och att "hemlöshet kan försvåra ett effektivt förebyggande arbete

och behandling av missbruk och psykisk ohälsa". Rapportförfattarna talar om fyra "situationer" som de utgår från när de kartlägger:

- Personer som lever i akut hemlöshet (18 procent – en ökning)
- Personer på stödboende och institutioner, som inte har bostad när vistelsen där tar slut (15 procent – en minskning)
- Personer som finns på socialtjänstens "sekundära bostadsmarknad" – "långsiktiga boendelösningar" är socialstyrelsens uttryck (48 procent – en ökning)
- Person som har ordnat ett eget tillfälligt boende: flyttar runt bland släkt och vänner, inneboende, andrahandsboende (17 procent – en minskning)

Akut hemlöshet

Sedan 2011 har människor i akut hemlöshet ökat. Framförallt har det blivit fler kvinnor: av de akut hemlösa är mer än fyra av tio kvinnor. Andelen föräldrar, främst mammor, har också ökat. Av kvinnorna har sex av tio barn.

Andelen utlandsfödda i akut hemlöshet har fördubblats sedan 2011. Nu är cirka sex av tio utlandsfödda, och bland kvinnorna är andelen ännu högre.

Nästan 6 000 personer (18 procent av alla i hemlöshet) är hänvisade till akutboende, härbärke, jourboende och skyddat boende. Det är också människor som sover utomhus, offentliga lokaler, trappuppgångar, tält, bil, husvagn.

Den största gruppen bland samtliga i akut hemlöshet bodde tillfälligt på hotell eller vandrarhem (32 procent). Därefter kom två boenden där ungefär lika många bodde: härbärke och akutboende, respektive tillfälligt logi som jourboende och korttidsboende (drygt 20 procent i bägge fallen). Bland kvinnorna bodde nästan lika stor andel på skyddat boende eller kvinnojour (18 procent).

De allra mest utsatta – "uteliggarna" – var 11 procent och hälften så många bodde i tält, bil, husvagn etc. Var femte man i akut hemlöshet lever utomhus, i offentliga miljöer, eller i bilar, tält, husvagnar och liknande. Männerna hade varit hemlösa längre än kvinnor – var fjärde sedan minst fyra år.

Varannan person behövde hjälp med ekonomiskt bistånd eller skuld-sanering. Fyra av tio män behövde stöd och behandling för missbruk, tre av tio för psykisk ohälsa.

För nästan var fjärde kvinna har en bidragande orsak till den akuta hemlösheten varit att de blivit misshandlade av sina män ("våld i nära relationer"). För lika många har psykisk ohälsa varit en orsak.

För nästan var fjärde kvinna har en bidragande orsak till den akuta hemlösheten varit att de blivit miss-handlade av sina män ("våld i nära relationer"). För lika många har psykisk ohälsa varit en orsak.

Stödboende och institutioner – och vad kommer efter?

Knappt 5 000 personer hade inget boende ordnat, när de inom tre månader skulle lämna en vistelse på något form av institution:

- Cirka hälften av dessa vistades på olika former av frivilligt stöd- och omvårdnadsboende som ibland, men inte alltid, är kopplat till missbruk och psykisk ohälsa.
- Cirka 30 procent fanns på "hem för vård eller boende" (HVB-hem), som ungdomshem och familjehem, och på Statens institutionsstyrelsens institutioner som bedriver tvångsvård av unga och vuxna missbrukare.
- 15 procent fanns inom Kriminalvården, på fängelser och fri-vårdsanstalter.

Åtta av tio var män. Tre av fyra hade levt i någon form hemlöshet redan innan de vistades där de nu befann sig. Den här gruppen hade blivit mindre sen 2011. Det kopplar Socialstyrelsen främst ihop med socialtjänsterna i kommunerna sedan dess kraftigt dragit ner antalet personer som får frivillig institutionsvård – en minskning med 25 procent på tio år.

Socialtjänstens sekundära bostadsmarknad

Socialtjänsten har fått ett allt större ansvar som hyresvärd på den så kallade sekundära bostadsmarknaden, konstaterar Socialstyrelsen i sin rapport. Nästan hälften, nära 16 000, bor i "långsiktiga boendelösningar", oftast i form av kommunal andrahandsuthyrning av lägenheter, med socialt kontrakt eller kommunalt kontrakt. Jämfört med 2011 är det en ökning med 2 000 (12,5 procent).

Sociala eller kommunala kontrakt fungerar så att socialtjänsten hyr lägenheter av hyresvärdar, och hyr sen ut dessa till människor som

befinner sig i hemlöshet och som ofta själva inte blir godkända som första-handshyresgäster av hyresvärdarna. Dessa andrahandskontrakt gäller för en begränsad tid, som ett eller två år. Nästan 10 000 av de 16 000 (62 procent) inom den här kategorin har sådana kontrakt. En del har särskilda villkor och regler, andra inte – men i den här kartläggningen har Socialstyrelsen bara räknat med de förstnämnda. Det finns också ett antal andra typer av boenden, som också är kopplade till tillsyn och särskilda villkor och regler: försökslägenheter (eller övergångslägenheter), träningslägenheter (eller referensboende), genomgångsbostäder.

På "den sekundära bostadsmarknaden" bor en mycket stor del av alla hemlösa kvinnor (fyra av tio). Och det handlar då framförallt om lägenheterna med "socialt kontrakt" eller "kommunalt kontrakt". I sådana lägenheter bor mer än två av tre av de kvinnor som finns på "den sekundära bostadsmarknaden", och mer än varannan man.

På "den sekundära bostadsmarknaden" är det färre män (var tredje) som har behov av behandling för missbruk, jämfört med i de föregående kategorierna. Och bland kvinnorna är det fler än i genomsnittet, var fjärde, som inte hade behov av något stöd förutom boendet. Lika många, var fjärde kvinna, hade behov av stöd och behandling för sin psykiska hälsa.

Socialstyrelsen konstaterar att lägenheter med sociala kontrakt tidigare "varit avsedda för personer med social problematik, men idag används sådana lägenheter till stor del till att lösa bostadsfrågan för personer som inte kommer in på den ordinarie bostadsmarknaden". Det handlar om människor som saknar boendereferenser eller har otillräckliga inkomster, som har betalningsanmärkningar, och flerbarnsfamiljer som utestängs på grund av hyresvärdars krav om begränsat antal personer i bostaden.

Eget ordnat kortsiktigt och tillfälligt boende

Enligt Socialstyrelsens kartläggning fanns det 5 700 som bor tillfälligt, kontraktslöst och ofrivilligt hos familj och släktingar (drygt 40 procent) eller hos kompisar och bekanta (35 procent). Eller så har de ett kort och tillfälligt inneboende- eller andrahandskontrakt (knappt 25 procent). Två av tre var män. En vanlig orsak till hemlösheten var missbruk, särskilt för män. Av samtliga behövde 35 procent hjälp med missbruk, 30 procent hjälp med sin psykiska ohälsa.

Många saknade ett fast jobb och detta försvårade för dem att få egen bostad. Sex av tio behövde ekonomiskt bistånd eller skuldsanering. De som levde i den här typen av hemlöshet var yngre än de andra: Medelåldern låg runt 35. Var fjärde var under 25 år. Mer än varannan var yngre än 35. Nästan var femte hade före det nuvarande boendet bott hos sina föräldrar. Men fler, nästan var fjärde, hade haft ett eget vanligt boende. Lika många kom från ett liknande boende som de hade nu: kort och tillfälligt hos släkt och vänner, korta andrahands- eller inneboendelösningar.

Var fjärde hade erfarenheter av de andra hemlöshetssituationerna: akut hemlöshet, hemlöshet efter institutionsboende, den sekundära bostadsmarknaden. Enligt kartläggningen hade antalet personer i den här hemlöshetssituationen minskat sedan 2011. Men utredarna på Socialstyrelsen tror att det inte stämmer: "Den rådande bostadsbristen och de höga krav som ställs på förstahandskontrakt är faktorer som snarast pekar på motsatsen."

Hemlöshetssiffror under 50 år

För 60-, 70- och 80-talen saknas kartläggningar, men dessa siffror ger en aning om utvecklingen under dessa år:

- Mitten av 1960-talet: 2 900 platser på härbärgen och ungarshotell i Malmö, Göteborg och Stockholm (där de flesta fanns).
- I juli 1987: 77 härbärgesplatser i Stockholm, varav 51 belagda.

Socialstyrelsen har mellan 1993 och 2017 genomfört fem kartläggningar av hemlösa i hela landet – här ingår fler än de som bor på härbärgen och ungarshotell:

1993: 9 900

1999: 8 440

2005: 17 800

2011: 34 000

2017: 33 250

Kön, ålder, ursprung, hälsa, ekonomi

Det här är genomsnittliga siffror. Det finns skillnader, som ibland är betydande, mellan människor som finns i de fyra olika "hemlöshetssituationerna".

- Mer än sex av tio är män, knappt fyra av tio är kvinnor. På 60-talet var nästan alla män. Mellan 2011 och 2017 har antalet kvinnor ökat med 900. De flesta, både kvinnor och män, är ensamstående (80-90 procent).
- Genomsnittsåldern är runt 40. Nästan var tredje är femtio-plussare. Femton procent är "ung vuxen", 18-24 år. Mer än hälften har varit i hemlöshet minst ett år. Och omvänt: nästan hälften har bara varit det en ganska kort tid. En liten grupp, en av tio, har varit hemlös i mer än tio år.
- Mer än hälften av människor i hemlöshet är födda i Sverige. Men antalet utlandsfödda ökade med 2 000 mellan 2011 och 2017. Den största gruppen utlandsfödda kommer från Mellanöstern, därefter från Afrika. Hälften har bott här i minst fem år.

- Sen 2011 har det blivit något färre som har problem med missbruk eller psykisk ohälsa. De som har det är oftare män än kvinnor.
- Mer än var femte har inga behov av stöd förutom just när det gäller boendet.
- Försörjningsstöd (socialbidrag) är den enskilt största inkomstkällan – ungefär hälften får det. Nästan en av tio har lön från regelbundet eller tillfälligt arbete.
- För låg inkomst, hyresskulder och betalningsanmärkningar hindrar många från att få en egen bostad.
- För nästan var femte har en bidragande orsak varit att de blivit vräkta. Orsaken till vräkning växlar: utebliven hyra, störande beteende, och kombinationer av dessa.

Hemlöshet och barn

- Fler än var tredje person i hemlöshet, 11 400, har barn under 18 år. Det gäller hälften av kvinnorna och drygt var fjärde man. Detta har inte förändrats sedan 2011. Men andelen utlandsfödda föräldrar i hemlöshet har ökat.
- 6 600 föräldrar hade barnen hos sig, helt eller delvis. Den största delen av dessa föräldrar, 4 250, hade någon form av långsiktig boendelösning. I 70 procent av fallen var det mammorna som bodde med barnen.
- 1 500 föräldrar som hade barn boende hos sig var i en akut hemlöshetssituation (drygt var femte förälder i hemlöshet). Det är mer än en fördubbling jämfört med 2011.
- 24 000 barn har föräldrar som är hemlösa. Av dem hade mellan 10 500 och 15 000 också bott i hemlöshet under den vecka kartläggningen pågick.
- Mer än 40 procent av föräldrar som bodde med sina barn hade hamnat i hemlöshet därför att hyresvärdarna inte godkände dem som hyresgäster. Var tionde hade blivit vräkt.
- Bland mammorna var det ganska vanligt att våld i nära relation och skilsmässa hade bidragit till hemlösheten.
- De som hade sina barn hos sig hade oftast inte behov av stöd för andra problem (missbruk, psykisk och fysisk hälsa).

Avlutande reflektioner i socialstyrelsens rapport

”Majoriteten av de inrapporterade personerna befinner sig på den sekundära bostadsmarknaden. Antalet kvinnor i hemlöshet har fortsatt att öka och fler personer är utlandsfödda. Mer än var femte person i kartläggningen uppgavs inte ha några andra behov utöver boendet.

Problem som tidigare ofta har förknippats med hemlöshet, som psykisk ohälsa och missbruk, är det fortsatt färre personer som har i årets kartläggning. Det är främst männen som fortfarande har behov av och får stöd och behandling för missbruk och beroende. Missbruk anges också ofta vara en faktor som bidragit till deras hemlöshetsituation. De föräldrar som har mer omfattande behov av stöd, insatser och behandling för missbruk och psykisk ohälsa har i lägre utsträckning sina barn boende hos sig.

Det är en stor andel som har försörjningsstöd och få personer som har lön från arbete, även i år. Totalt inrapporterades ungefär lika många personer i olika hemlöshetsituationer som 2011 men färre kommuner deltog i årets kartläggning.

Resultaten i årets kartläggning reflekterar både den rådande bostadsbristen och svårigheterna med att komma in på bostads- och arbetsmarknaden.” För nästan var femte i akut hemlöshet hade inget annat behov av hjälp än just boendet. ●

TEXT: Mats Utbult